

Герман фашисттик империализмни ашкан маадырлыг Совет Армиянын тилкелге (Улантылы 3-нү арында).

ОДАРЛАРНЫ, ШЫКТАРНЫ ЭКИЖИДЕР, СИГЕН, СЕНАЖ, СИЛОС БОЛГАШ ӨСКЕ-ДАА ЧЕМНЕРНИ БЕЛЕТКЭЭРИН КАЛБАРТЫР

Тываның көдээ ажил-агый Дуржулга станциязының коллективи тодаргай хүлээлгелерни ап, өске ажил-агыйларга сүмелен тур

СИГЕННИ ПРЕССТЭЭРИ

Малга бодуун чемнери белеткээриниң бир кол ажилыг аргазы кестиниң сиегини пресстеп алыры болур. Дуржулга станциязы сиегини пресстеп белеткээрин ам каш чыл аягылап турар. Пресстөөшкнниң технологиязын көрүлгөсүн.

«КДП-4» дээр кестирикчи-биле кестирген сиегини «ГВК-6» дээр дырбааш-биле бөлдүрер. Ооргалык бөлдүргөң сиегини тускай тергелги агрегат бөлдүрүбүз деп пресстээр. Пресстеттиген сиег боодалдары терге кырыча дамчыдып бээр кылдыр прессподборик транспортер-силла-биле тускай дериттиген. Пресстеп боодалдык шартында сиег үндүр кырыча, транспортерге да жүрүр турар. Транспортерини характеристиказы: нити узун (мм) — 3000.

Ажыктыг узуну (мм) 2000.
Нити калбаа (мм) 480
көдүрениң бедни (мм) — 1500.

Терге кырыча көдүртүгөн боодалдары ажалчынар таарыштыр чыскай салыр. Пресстеттиген сиегини саралтаар чериге чедир лажылаарда дуржулга станциязы нити күш-биле кылып белеткээр тускай платформалары (ол, бо уштарында ийи-ийи дугулул калбаа дем-мирден кылган терге) өңир чылдан бээр ажаллап келген. Платформаны прессподборик-биле кады сөөртүп ажаллаар. Сиегини пресстеп турар ойде оң кырыча пресстеттиген боодалдар улут саралтаар кылды чым салдынар. Чүдүртүгөн платформаны трактор-биле сөөртүр. Саралтаар чериге чедирген соонда боодалдары платформалык хол-биле дүжүрбөс, платформаны боду дүжүрүп кылдыр таарыштыр кылынат.

ПСБ-1. 6 деп пресс-бөлүктүңүң характеристиказы:

Ол болза көкүчү алыр, ортумаа-биле тырыыр, сиегини ийнеден салыр машина болур.

Алырын калбаа — 1,6 метр.

Ортумак бөдүрүкчүлүгү шакта 7 центнер.

Шарык боодалдарының кемчээли 360x500x800 мм.

Тырыштык дыйгы бир кубометрге 200 чедир кг.

Тонна сиегге чарыгдар сууруулар 7 кг чедир.

«Беларусь» трактор-биле коюлат.

Сиег пресстеп бо черексеңи ажаллаар чорук ажалды дына чыгидер.

СИГЕН ДАЛГАНЫН БУДУРЕНИ

Сиген далганын белеткээриниң техниктиг аргазы мындыг. Бобы сиегнериң конуракталып эгелеп турда кестирип алгаш, оң соонда дораанна тускай кургадылга агрегаттарынын дуаазы-биле кылымал кургадылгага кирир. Кестирген бүрүп кургадырың кам-ла шак иштиде чорудар. Ыччан сиегиниң сүүзүңүгү шынары хевээр артар болгаш чидиргелер болбас.

Сиген далганын хой болгаш чангыс чылдыг сиегнери — медени, сараллааны (бобы үнүп), допшкити (мал чени сиег), ыканы (мал чир ойт), чочак-тараа аймак сиегини ажаллап болур. Сиген далганын мал чени болур сүүзүңүгү чан кестинген поган сиегден барык дудак чок. 1 кг сиег далганы — 0,7-0,8 чен

единицагы. Сиген далганын шакта 400 кг бөдүрүкчүлүгү «АВМ-0,4» база «ЛСТ-400» дээр кургадылга агрегаттарында белеткээр. Сөөлгү үеде ону кылдырышакта 3-4 тонна бөдүрүкчүлүгү чан машиналарын ажаллап турар. Сиген далганын ченитири болгаш бот-үнези ону белеткээр сиегиниң ботаниктик составында, шынарында, далганын бөдүрүп кылып алырын технологияны барымдааланындан, кургадылга аппаратынын шын ажаллаанындан кол хамаарып.

1 кг сиег далганын бот-үнези каян ону ийи эелдечтиг бригада аргазы-биле кылып турда 50 рубльге, 1 чен единицазы — 7-8 копейке оонажыр. Каян ажаа комплексти механизацияны ажаллаанда бот-үнези оон-даа чик. Сиген

далганын кадалап шыгаа-ры база оңаа чутула. Аргалык-ла болза, ону саазын шоодайларга, чылгы черге кадалааза чогуур.

Сиген далганы уау-даа, анык-даа малга сүүзүңүгү, белеткүгү, эки шынарыг чен болур. Малды оон-биле ченгерге дүргөң күш кирер болгаш сүткүрү немесир. Продуктуларын шынары экки-жир, 1 кг немесде деңгее чарыгдарлар ортумаа-биле 16 — 20 хуу чедир кызырып.

Мал ажалынын продуктуларын элбештидириниң бир кол фактору — мал чемнериниң баазыныч кол кичээлгей салдынып турар бо үеде сиег далганын болгаш сенажты бөдүрерип республиканың колхозтарында, совхозтарында негиздери хувиңу чутула сорулгазы болур.

Бөдүрүгө чорудулаарының комплекстиг механизациязын ажаллап тургаш, сиег белеткелериниң технологиязын чаартыр чорук мал чемнериниң шынарын экижидер, ажал алышкын үезинде ажаа чидиргелерин бөлдүрбас. Бо негеделерин сагывас болза, поган сиегиниң хоолдузгү үнези, продуктулар салдырып бүрүп камгалап алдынас. Үргүчүлүгү кургадылга сиегнинең шынары тургузулгазын хамаарыштыр оңаа ларын чүгү болур. Оң түшүлүгү сиег бөдүрүп хоолдузгү шынарын чидирер. Оң түшүлүгү, чидиргелериниң белеткээр өске-даа чылдааннардан база болуп турар.

Малга бөдүрүп чемнери белеткеп турар ойде мындыг кестерин бөлдүрбас төлөздө, чан кестинген сиегиниң поган массазынын ажаллааңдыг о-шынгы эвээжериниң мурнакты технологияны аргазы — кылымал кургадылга, а оң соонда ону сиег далганын бөдүрүп турар арганы ажаллаары ажыктыг.

СЕНАЖТЫ БЕЛЕТКЭЭРИ БОЛГАШ АЖЫГЛААРЫ

Сенаж — 35 — 55 хуу чедир кургатылган поган сиегден кылдырган оңагай шынарыг мал чени. Бүдүш шынарынын талаа-биле ап көөргө, ол сиегге бодалгаа шак, а силоска дөмөйлөргө кевит байдалдыг. Сенажты дураалаан сиегден, олар

ның чигиринден хамаарылга чокка, чангыс калдыг-даа үезинде белеткеп болур. Сенажты кадалаарында демир-бетондан кылган суургалары ажаллаар. Ыччаллажик туйбуудан кылдырган суургалар ону ажыктыг түң-недери бээр.

Сигенин чечектеди турар ойде «КЗН-2,1» деп сиег кестер машина-биле кестирип алыр болгаш 6-8 шак дүргүзүлгө шыгың 30-35 хуу чедир кургатып каар. Оң соонда болгаш, тускай бөдүрүкчеге сөөртүп чидирер. Шыгың 53 хуу чедир кургатып

каан 1 кг сенажта 0,35 чен единицазы бар болгаш оң ченити шынары меде силосудан артыт. Сенажты мал ченине ажаллаар чорук малдык продуктулуун, продукциянын шынарын бедидир, мал чениниң чарыгдалың эвээжериде база бот-үнези чингидер.

СИЛОСТААШКЫННЫ МЕХАНИЗАСТААРЫ

Малдык чир ченине силос кестерин ээлеп турар. Колхозтар, совхозтар силосту белеткээриниң кемчээли болгаш шынарын ажаллап, оон мал ажалынын продуктуларын бот-үнези кол хамаарып бөдүрүп, оң белеткелериниң түрү аргалык чингидери чутула. Ону силостаашкынны эң ажыктыг технологияның база ажаа техниканы бедик бөдүрүкчүлүгү ажаллаанын үндешинге чедип ап болур.

Чаштырып тарыыр хой чылдыг сиегнериниң оңагай чүгү болза, оларда утведтарын ховар бооп турары. Оң түшүлүгү арыг болуп силосаарына сиег эң берге үнүп болур. Ыччаллажик технологияны чогуур негиздешке дүштүр белеткээр хой чылдыг сиегнериниң поган массазы малга бөлөк-чөмөйлөргө эрежок чутула чен болур.

Сигенин чечектеди өөриниң эрте хууаазында, каян олар протек-биле байлак турда силостап эгелесе чогуур. Бир кг мындыг силос хоолдузгүңу талаа-биле 0,18 — 0,20 чен единицагы, 20-25 хуу протектиг. Кестинген сиегини силосаарының мур-пунда 60-65 хуу чедир шыгың болдуруп. Ындыг сиег эки тырыштыр болгаш силостаттынар. Баш бурунгаар белеткелериниң силос оңагарына сиегини ховуга база

тулаалыг эвес өске-даа чердө силостап болур. Ону эки шынарыг болуп дөң, силос оңагарының ажаа калдыг кылдыр болгаш ону силосту алырын база таарымчалыг кылдыр.

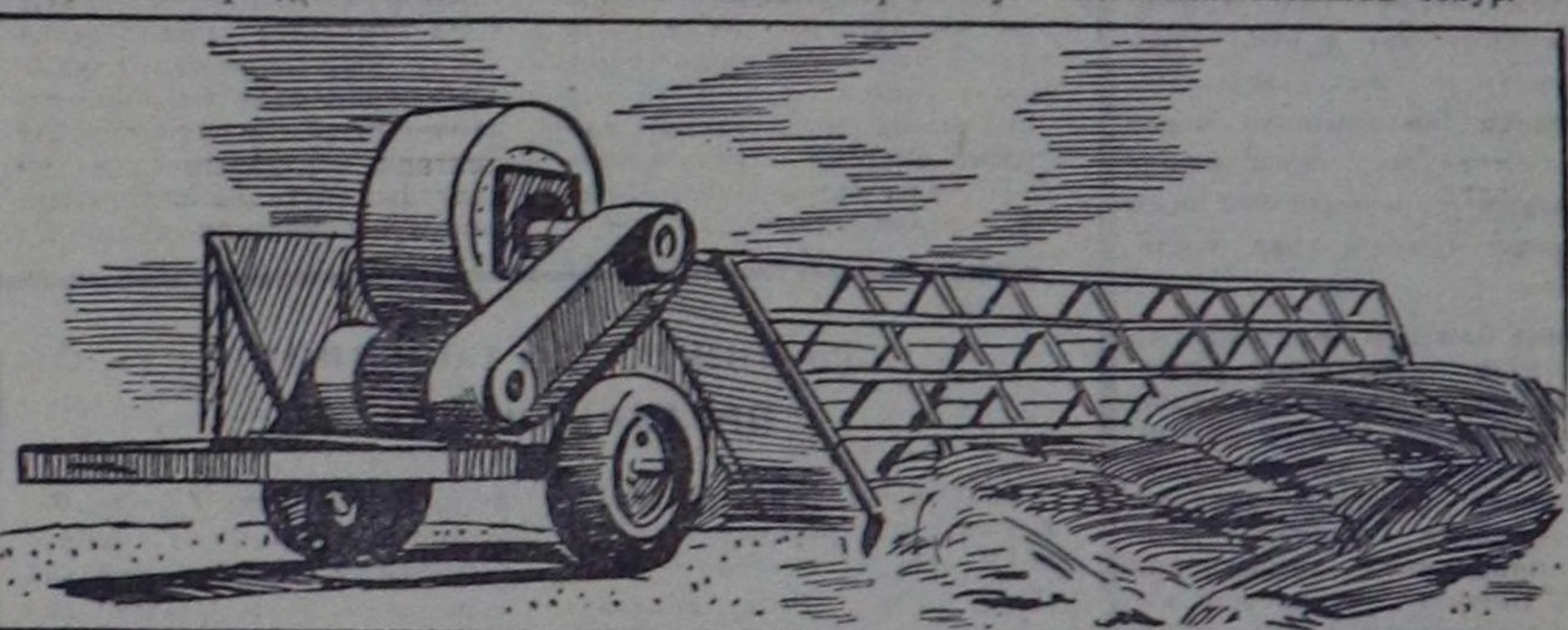
Чечектеди өөриниң мур-пунда кестинген сиегиниң ховар база силостап болур. Ыччан каан сиегини тырыштыр бөсөң. Эки шынарыг силосту алыр төлөздө белеткелерин поган массаны силос оңагарыне дүргөң салыры чутула. Ыччан оң температуралары 30-35 градустан өрү эвес турар ужурулуг. Ыччан хевитинген бүтү сиегини дараазында хүче сонгаарлатпайн, ол-ла хуу дооза силос-

таа экки. Ону ичирбе дугулул трактор-биле тырыштыр бастырат. Силосту салып турар үеде тырыш бастырышкынны үргүчүлүгү чорудар, дараа-зында хүнеде хувиңу-не 3-4 шак дүргүзүлгө тырыш бастырат.

Силостаашкынны чечини-кенин бөлдүрүп, салдына-га мал ченине агаар кылыр-го кире бербени дөң, оң кырын эки дугулар чутула. Ону колдуунда довурак-биле азы саваң-биле шыаа дугулар тырыштыр билир бис. Ыччалла-даа аргалык болза, сиегнинең плёнканы ажаа ажаллаары оңаа чутула. Ол быжыг, чик, суг база хей өткөс, органиктиг кислоталарга ту-

руштуг болгаш ол-шынктап үрелбес.

Силостаашкынны ажыктыг аргазы болза, силос белеткээр тускай аэвояларын организа-таары болур. Ындыг бир аэвоя 6 механизатор, бир буль-дөзөр, ийи «Беларусь» трактор, «2-ПТС-4М» марканык көжүгү, сиег кестирер 2-3 машина, грейдер чүдүрүкчү дөңгөмал билигатынган турар ужурулуг. Бульдөзөр трактор-биле силос оңаары хөмдүрер, «Беларусь» тракторлар-биле сиег кестирер, кестинген сиег дажыгдар. Бо таварылгада аэвоя бүрүп механизастаттынган болур.

ЧУРУКТА: Сигени дүргөң кургадырыңа ажаллаар, агаар таарыштырчылыг, көжүгү чоруп аргат.

Совет-моол найыралдың айы эгелээн

ЧААГАЙ ЧААЧЫЛДАР

Х. АНЧИМА,

Совет-моол найырал ниитилинин тыва салбырынын баштаар чериниң даргазы.

СЭКП-ның XXIV съездинин төгүлүгү шийткелерин амдыралда боттандырып турар совет улустун политиктиг болгаш чук-ажаалчы ко-дурүзүшкүчүлүгү үезинде, Моолдун Улустун революция-зын тилеги-биле 50 чыл-ында турсактаан совет-моо найыралдын айы бистин чүрүтүлгө эгелен.

Чоотта чаа болуп эрткен МАРП-ның XVI съездинин чүрттүн моол сонгаары хөг-жүдөөнүн перспективаны тодардып, моол улустарын чедийшиктерин түшүп, Моолдун социализм тургу-зушкунуна чутула теоретиктиг болгаш практиктиг айтыртылар улам ханы тодардып чыраткан.

Моол Арат Республика — социалист, күчүлүг дем кат-тыштырмалыкын тудуш кээ болур социалист күрүп, МАРП-ның эконоиникти үлде-эни бөдүрүлгөн чексек херекселериниң социалист оңчу күрүшүн болгаш кооперативтиң деп ийи хевирин тургустуула. Экономиканы бөдүрүлгө бөдүрүлгөни социалист харылзаалары колдас турар. Көдээ ажал-агыйның социалист чар-чылаз чедийшиктер бот-төгөн. 1959 чылда чуртка арат ажал-агыйларын кооперастары доозаган. Көдээ ажал-агыйнын кооперативти бөдүрүлгө каттышкынны-га киргеш, моол араттар бот-тарынын коллективтиг ажал-

агыйларын чыл келген тудум улам быжылган турар. Чо-нуң кижи саньма малдың оонажырының талаа-биле МАРП дегейде көсүкү чедер-иниң бирээни ээлеп турар.

Моолда үлөтүр бөдүрүлгө-рин чедийшиктерин хөгжүтүрүр. МАРП-ның үлөтүрү чаа, ажал-бүрү адырлары: өвөрниң-чыгышын, даг тымы-жынын, металл болбаадыралы-рын, пос-таарынын, ажал болбаадыралы кылынын, алгы-кешти, полиграфиниң, аш-чечин болгаш өске-даа адырларын хой-биле адап болур. «Анык моол индустрия-ның чүртүгү эконимка-зын бот деңизин чейлиш чокка бедип турар. Социалист Моол базам бүрүзүлде-ле индустриал-агартыг чурт кылдыр хөгжүп ораар деп, МАРП-ның XVI съездинде совет төлөдөрүн баштыңа, СЭКП ТК-ның секретары эш Кирялдог МАРП-ның ажал-үлөтүрүн ыччаар тодардып чутулаан.

Москвага май 20-21-иниң хүнүндө Совет-моол найыр-ал ниитилелдериниң III бү-гү-өлүк конференциясы бо-луп эрткен. Конференцияны ажалыга МАРП ТК-ның се-кретары, Моол-совет найыр-ал ниитилелниң Топ чөүлөт-лөң даргазы Лхамсүрен ки-ришкен.

Моолдун кожа аймактары-биле найыралчы, ажал-агый-жы харылзааларын калбар-тыр талаа-биле Чытамын.

Тываның, Бурятияның, Ка-захстаның болгаш Алтай-ның Совет-моол найырал сал-бырларынын боттандырып ту-рар чехтерини конферен-ция үлөтүрү деп көргөн. Ка-захстаның, Тываның, Чита областын элөөн хой колхоз-тары, совхозтары болгаш бөдү-рүлгөсү Моол Арат Рес-публиканың чандык ажал-агыйлары-биле быжыг хары-лааны тургускан болгаш дур-жулга солчушкунунарын док-таамал организаап турар. Ол дээрге чүгө совет-моол харылзааларын быжыктырып турар эвес, социализм, ком-мунизм тургузушкуну хөг-жөөгө тодарып салышкын-ны киярив, чаа винилелде тургузушкуну дуржулгазын улам байдытат турар.

Вистин республиканың хой-ниитиниң күзелин бөү-гаар Совет-моол найырал ни-итилинин Тыва салбырын 1962 чылда тургускан. Салбыр ол үеин дүргүзүлгө элөөн ажалдарын кылган. Башкы Ленинниң өлдүр бедик идея-ларын боттандырышкан, со-циалист оруктан хөгжүп ораар моол улустун амдыл-ралы-биле республиканын ажал-иниңдерин бүтү тала-зын таарыштыры, ийи чүрт-түң кайызында-даа эки чүд-лерин бот-боттарында негте-

редир, ажал-агый, культу-ра талаа-биле харылзааларын быжыктырып — салбырын ажалынын кол улаанынны бооп келген болгаш болу-даа турар.

Моол республиканын бистин-биле кожа аймактарын-даа база бистинден чыл бү-рүдө элөөн хой делегациялар бот-боттарына аалдажып баар чатай чангыс тургу-туула. Ук делегацияларын составы ажал-бүрү, Партия, совет, хой-ниити болгаш ажал-агый органдарынын ажалдакчылары боттарынын аравында дуржулга солчуш-куну организаап тургаш, ажалыг хой чүдүдери би-лип ап турарлар.

Сөөлгү кам чылдарың дур-гузулда Убса-Нуур, Хубсугул, Захсан болгаш Баян-Улгуй аймактардан бистин респу-бликасыка 260 ажал киял чораван. Улус ажал-агыйнын тускай эртемнигери, партия, совет болгаш культура органи-зацияны ажалдакчылары Тываның бүтү адырларын ажал-чорудулаан кыгачар организаастаанын кичээлге-лиг өөренип көрүп, ол тала-зы-биле боттарынын арга-дуржулаанын бистин ажал-чиряларыныска дамчыдып берип турганнар. Убса-Нуур

аймактың болгаш бистин су-рагыг хойжуларыныстың (оларың-биле кады Соци-алист Күш-ажаалдың Маа-дырлары эштер О. Лопсан-цав, М. Чола база чораван) каш чыл мурунда болгаш ужуражышкынны көчүт ажалыг болган. Ыччан ол хойжулар шөр малдын баш саапы өстүренин, продук-тулзгүлзгү бөдириниң, мал чени белеткээриниң бол-гаш оларарын эки ажалла-арынын талаа-биле ажалыг чүдүдери чуталаалык, дү-жүрүп алганнар. Бо хевир-лиг чиктерини хой-биле чуталаал болур. Чикээлде, Моолдун элөөн хой полигра-фистери республика типогра-фиязында ажалдап тургаш, номнар, солуннар өөрүр, па-рааар нарын машааларын бакаларында өөртенгенер. А Убса-Нуур аймактың мастер-лери бисте келген, национал иди-хенти быжык, дараа-рыкта бистин даарыныкчы-ларысты өөртен.

Култур, медицина болгаш өске-даа адырларын талаа-зы-биле бистин харылзаалары-ныс чыл келген тудум улам быжылган турар. Моолдун ажал-агыйларын 3 муң ажал кичиге бистин эччилеринс медицина дуааламчыны көр-гүскөн. Каш чыл мурунда

Моолдан Навсал деп кыс бис-ке келген. Өртөгөн ол уру-нуң байдалы черле берге тур-ган. Ыччаллажик бедик мер-гежилди бистин эччилеринс ону сөгидип алган. Бистин медицина училищениң 30 хире сүргүлдары ол урутта ханын болгаш некин берген-чир болгаш. Навсал ам чүр-түлде медицина сестразы бооп ажалдап турар, бистин эм-чилерис-биле үргүчү ча-гаалыгы турар. Улустарын ажал-дүңма найыралынын бы-жыгы турарын бо чиктен бенин көрүп болур.

Совет-моол харылзаалары-ныс быжылгаарына Өвүр, Мон-гун-Тайга, Эрэн болгаш Тес-Хем районнарын ажалык чонпарынын эң иденкейлиг кирепти турарын демдегээр херек. Амгы үеде республика-ның 37 ажал колхоз, совхоз-тары, албан, бөдүрүлгө чедер-и Моолдун тус-тус ажал-агыйлары болгаш бөдүрүлгө чедерини доктаамал ха-рылааны тудуп, Совет-моол найырал салбырынын коллек-тивтиг кичигинери болуп турарлар. Чикээлде, бистин «Коммунизм орку» бол-зоуусу Моолдун «Жаргалат» көдээ ажал-агый катты-жышкыны-биле, «Чаа орку» «Бадрал»-биле, Ленин аттыг

колхоз «Зовлоет Монголийн найрамдал»-биле, «Мерөө» «Тула»-биле, «Малчы» «Пар-тизан»-биле, «Кымыл туз» «Сагиль»-биле доктаамал ха-рылааларын тургускан.

Салбырын коллективтиг кичигинери боттарының ажал-чорудулаанын чүгө дуржулга солчушкуну-биле кызыгаарлааган, кожалары-га практиктиг дуааламчыны көрүгүчү турарлар. Бистин туугузуларымыс элөөн хой аймактарга шюла, эмнеде болгаш культура чырыдыш-кынын албан черлерин ту-дуп бергенер. Респотребкоз-тун шугуму-биле бараан сол-чушкуну база организаап турар.

Моол улустун амдыралында онзагай болушкунунарын болгаш байрамдарын бистин республиканыстын ажал-чы чонпары база-ла калбаа-биле демдегеш турар. «Най-рал» деп кыгыгынын адал-биле Моолдун болгаш бистин ажалдарыны, шюлачымыс укураржышкынарын, сибтарын организаап ту-рар. Тыванын комсомолчу-лары моол эштери-биле бешки кызыл Армиянын эркен оруу-биле походу организа-тааннар.

Совет-моол найыралды ажаларын чыл бүрү организа-таары бисте калчы болган. Бо чылдын июль 14-тен эгел-ээн совет-моол найыралды айы онзагай байдалдыг. Чүз

дээрге, найыралдың бо айы Моолдун Улустун революция-зын 50 чыл болур оюнуң бөдүрүлгө эртен турар. Ыч-чанга республиканың чер-чөдө партия, совет болгаш хой-ниити организаациялары моол улустун революсчу бол-гаш чук-ажаалчы чангыс чанчылдарын, ажал-агый-амдырал-туртулаанын база културга тургузушкунуна чедип ап турар чедийшиктерин Тыванын чоңуна улам тодаа-биле көргүзөр дөң ай дүргүзүлгө элөөн ажалдарын боттандыра алар. Совет-моол харылзааларга турса-каткан хуралдарын, митин-гелерин эртеринден анда-а ажал-агыйларга, коллек-тивтерге моол улустун ам-дыралына хамаарышкан лек-цияларны, бөдөсөдарины док-таамал чорудуп, социалист оруктан хөгжүп ораар Моол-дун дугайында фотодегее-лери, стендлерин, ном дегел-гезин, кино көрүшкүчлери-нин калбаа-биле организа-таар херек.

Совет-моол найырал ниити-линин бисте салбырынын шугуму-биле чорудар ажал-дар планнаттыган. Ай дүр-гузулда чорудар ажалдарын улустар аразынын харылза-аларын быжыгаарычче, совет кижи-лерин интернациона-лизмни болгаш патриотизм-ни хөргөңе кичиздеринче болгаш коммунизм тургу-зушкунуна өндүр чаагай сорулгаларын боттандыры-че бүтү күштү мобилизаста-арыче улаандары херек.

